

o ne generuojamos. Darosi bičiulių citavimo (ir nebičiulių nutylėjimo) kartėliai. Reiškiasi autocitavimas. Siekiant mokslinių leidinių prestižiškumo mokslis kumas neretai iškreipiamas – lieka formalus. Todėl nedrašu siūlyti konferencijas rūšiuoti. Bet dalį pranešimų skirti į seminarus praverstų visais atžvilgiais.

Ši konferencija, KTU ir net Kaunui svarbi, turėtų išlikti ir augti. Todėl reikia kokybės sieto.

Jonas Klimavičius

Atgarsiai

Žengta per toli

Perskaitęs A. Smetonos rašinį „Ką gi: atverskime žodyną“ (GK 2002 1 22–25) labai nušėbau ir pašiurpau dėl kelių dalykų. Nustebau dėl A. Smetonos įdėtų pastangų žūtbūt įrodyti, kad J. Klimavičius, žinomas mūsų terminijos normintojas ir kūrėjas, yra vos ne kenkėjas, kad *gabenimas*, kaip terminas, yra tinkamesnis už *vežimas*, nes jo norėjo „tiesiog stropūs kalbos tvarkytojai, kurie remiasi DŽ₄ pateiktomis normomis“ (p. 24). Dėl to „termino“ tinkamumo ar netinkamumo tikriausiai motyvuotai atrems pats J. Klimavičius. Norėčiau atkreipti dėmesį į kitką.

Pašiurpino mane A. Smetonos tiesiog ar netiesiog pasakytos „naujos“ bendrinės kalbos norminimo „idėjos“ ir terminijos tvarkybos „kriterijai“. Štai p. 25 juodu ant balto parašyta: „kalba, kad ir kaip mes ją brangintume ir puoselėtume, yra tik kintantis visuomenės bendravimo įrankis, kuris turi būti pritaikytas (retinta mano – A. R.) prie besikeičiančio gyvenimo, o ne atvirkščiai“.

Nuomonė, kad kalba yra tik „bendravimo įrankis“, veda prie išvados, kad lietuvių tauta dar tebegyvena ankstyvajame akmens amžiuje – neturi jokių kultūros (plačiaja prasme) laimėjimų. Kalba yra ne tik bendravimo, bet ir mąstymo raiškos bei tautos kultūros raiškos priemonė. „Kalba neegzistuoja atskirai nuo kultūros“, – sako Edvardas Sepiras (Edward Sapir).

Iš tikrųjų niekas negalėtų paneigti visiems žinomos tiesos, kad kalba kinta, kad kinta ir bendrinė kalba (nekinta tik mirusios kalbos). A. Smetona rašo apie kalbą apskritai, o ne apie bendrinę kalbą, kuri yra sąmoningai norminama ir tvarkoma pagal tam tikrus kodifikavimo principus ir kriterijus. Jeigu lietuvių bendrinė kalba, kaip visuomenės bendravimo „įrankis“, turi būti pritaikyta „prie besikeičiančio gyvenimo“, tai kalbininkams belieka tik registruoti kalbos reiškinius, o ne juos norminti ir tvarkyti. Tókiu atveju, pavyzdžiui, politechnikos žodyne turėtų būti iš „besikeičiančio gyvenimo“ kalbininkų užfiksuoti žodžiai *babina*, *balkis*, *benzokolonkė*, *brusas*, *klapanas*, *lištvą*, *maštabas*, *plan-ka*, *plintusas*, *rygelis*, *sklepas*, *šlanga*, *špaklis*, *špalas*, *špuntas*, *štatyvas*, *žulikas* ir t. t. Ne-daug išminties tereikėtų kalbininkams iš „gyvenimo“ įtraukti į žodyną Vakarų kultūros garbintojų žodžius *autodetailingas*, *biznesmenas*, *hostelis*, *hotelis*, *imidžas*, *imobilaizeris*, *leiblas*, *ploteris*, *rentingas*, *stimeris*, *šopas*, *taimeris* ir daugelį kitų. Kam kišti nagus prie tokių daugelio inžinierių ir net aukšto rango tarnautojų „gyvenime“ vartojamų vertalų:

gerbūvis, statybos bendrovių apjungimas, medžiagų atkrovimas, detalių atliejimas, namo atrestauravimas, linijos (kelio) pravedimas, nuėmimas nuo kontrolės, dujų (elektros, vandens, šildymo) pajungimas, betono sąstatas, reikalavimų statymas, pastato stovis, benzino užpylimas, betono užvežimas ir t. t.?

Tą sąrašą iš „gyvenimo“ būtų galima tęsti ir kalbant apie kitas sritis (ekonomiką, politiką, teisę, architektūrą, mediciną ir t. t.). Iš tikrųjų, jeigu kalbininkai nekištų nagų prie šių ir panašių „prie gyvenimo pritaikytų“ žodžių, žodžių junginių ir neįkyrėtų „praėjusių epochų kalbos elementų sistemomis“ pagrįstais taisyklėmis, nemaža visuomenės dalis daug laisviau atsikvėptų ir pasibaigtų „norminamojo darbo didžiausios bėdos“, o kartu ir pats norminamasis darbas. Dėl to kalba neišsivaizduojamai praturtėtų. Tokia yra A. Smetonos rašinio baigiamoji potekstė ir, matyt, toks tikslas.

Gal ir ne tai turėjo autorius galvoje, bet ką parašė, nebeištrinsi. Kas šį tą nutuokia apie pasakymo presupoziciją, kitaip nesupras.

Iš rašinio kyšo dar vienas didelis nesusipratimas – tai terminų sistemiškumo ignoravimas. Kiekvienos bendrinės kalbos terminija yra sąmoningai kuriama ir tvarkoma specialistų pagal tam tikrus principus ir kriterijus. Vienas iš svarbiausių terminijos tvarkymo kriterijų yra sistemiškumas. Jo ignoravimas veda prie nesusikalbėjimo. Pavyzdžiui, jeigu statybos terminų posistemyje *skaldymas, skalda, skaldinėlis, skaldiklis, skaldytuvus, skaldykla* veiksmo pavadinimą *skaldymas* pakeistume *plaišinimas*, o mašinos pavadinimą *skaldytuvus* – *plaišintuvu*, šiuos terminus padarytume nesistemiškus ir sukeltume „pašalinio triukšmo“ efektą.

Kalbant apie konkrečią *gabenimo* ir *vežimo* bylą būtina pabrėžti, kad ir Lietuvos *vežėjai* (o ne *gabentojai*) labiau linkę į *(per)vežimą*, o ne *gabenimą*. Tai rodo, pavyzdžiui, telefonų katalogas „Geltonieji puslapiai“ (1997), kuriame transporto akcinės bendrovės savo paslaugas dažniau vadina *(per)vežimu*, o ne *gabenimu* (p. 161–171). Vadinasi, ir „gyvenimas“ rodo, kad iš posistemio *(per)vežimas, gabenimas, važta, važtaraštis, vežėjas* natūraliai išstumiamas nesistemiškas narys *gabenimas*. Ir jeigu *gabenimas* kur išliks, tai nebent sudėtinuose terminuose *pneumatinis gabenimas, hidraulinis gabenimas*. Taigi „gyvenimas“ artėja prie kalbos reikalavimų. Ir tai nėra „praeities autentika“, o šių dienų kalbos faktas.

Kad diskusija aktualiais kalbos norminimo klausimais yra būtina, neabejoja niekas. Tačiau diskusijos tonas neturi peržengti padorumo ribų. Deja, to negalima pasakyti apie kalbamąjį A. Smetonos rašinį, kuriame, be kitų, ne tiek į akis krintančių neapgalvotų pasakymų, ypač išsiskiria oponentui į veidą sviestas kaltinimas – „tai tiesiog makiaveliški argumentai“ (p. 23). Tai jau ne ironija (pereinanti į sarkazmą), kurios dažnai savo rašiniuose pažeria ir J. Klimavičius, o skaudus įžeidimas. Turbūt A. Smetona nėra pažiūrėjęs į žodyną ir neišsiaiškinęs, ką reiškia makiavelizmas (t. y. politinė doktrina, tikslui pasiekti siūlanti bet kokias priemones – klastą, veidmainystę, smurtą; cinizmas, moralinių skrupulų neturėjimas). J. Klimavičių visi pažįsta kaip talentingą, padorų, principingą ir sąžiningą lietuvių terminijos kūrėją ir normintoją. Kai kam galbūt nepatinka jo nosis, geras profesinis pasirengimas, tvarkingumas, ironiškas žodis, bet nė vienam dar nešovė į galvą viešai (tiesiog ar netiesiog) jį pavadinti klastūnu, veidmainiu, smurtininku ar ciniku. Taip su savo nemėgstamais oponentais susidorodavo tik Vladimiras Iljičius, Andrejus Ždanovas... Taigi socialistinio realizmo kritikos metodai tebegyvuoja... Belieka tik rasti trijulę J. Klimavičiui teisti... Bet ar po to mes, kalbininkai, išstارسime reklamos žvaigždės žodžius Smetonai: „Snikeris su tavimi, Antanai!“